

КОРЕКЦІЯ МОВЛЕННЯ В УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

SPEECH CORRECTION OF STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION

У статті проаналізовано сутність, мету, відмінність інклюзивного навчання, виділено його місце у системі освіти України та особливості перебігу спеціальної освіти для дітей з ООП. Освітлено основні переваги інклюзивного навчання і основні досягнення освітнього інклюзивного середовища України. Виділено ключові нормативно-правові документи, що впливають на перебіг інклюзивного навчання в країні. Проаналізована робота міністерства освіти і науки України над розвитком і розширенням системи інклюзивного навчання для реалізації права дітей з ООП на освіту, над побудовою новітньої системи навчання. Розкрито мету розширення системи спеціальної освіти, висвітлено роботу МОН створенням єдиної системи освіти осіб з особливими освітніми проблемами. Автором окреслено особливості корекції мовлення учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання та систему взаємопов'язаних методів, методик та стратегій, які мають враховувати потреби окремих учнів в освітньому процесі. Проаналізовано стан інклюзивного навчання на сьогоднішній день в Україні та кількість навчальних закладів що забезпечують право дітей на освіту в рівних умовах. Виявлено чинники впливу на процес корекції мовлення та складові методики роботи логопеда в умовах інклюзивної освіти. Автором виділені завдання, методи, принципи роботи логопеда з дітьми з вадами мовлення. Освітлені логопедичні технології роботи і прийоми корекційного педагога. Проаналізовано зв'язок рівня розвитку мовлення дитини з рівнем інших психічних функцій, та прямий вплив мовлення на формування особистості дитини. Освітлено взаємодія сучасного українського логопеда з іншими спеціалістами, зокрема з психологом. Виявлено місце і задачі логопеда у комплексній корекційній роботі, супроводі та реабілітації дитини. Аналізовано застосування фізичних вправ і рівень їх впливу на фізо-психічний розвиток дитини з ООП.

Ключові слова: корекція мовлення, особливі освітні потреби, інклюзивне навчання, діяльність логопеда.

In the article, the author analyzed the essence, purpose, difference of inclusive education, highlighted its place in the education system

of Ukraine and the peculiarities of the course of a special education for children with SEP. The main advantages of inclusive education and the main achievements of the inclusive educational environment of Ukraine are highlighted. Key regulatory documents affecting the course of inclusive education in the country are highlighted. The work of the Ministry of Education and Science of Ukraine on the development and expansion of the system of inclusive education for the realization of the right of children with SEP to education, on building the latest education system is analyzed. The purpose of expanding the system of special education is revealed, the work of the Ministry of Education and Science is highlighted by creating a unified education system for persons with special educational problems. The author outlines the features of speech correction of students with special educational needs in the conditions of inclusive education and a system of interrelated methods, methods and strategies that should take into account the needs of individual students in the educational process. The state of inclusive education today in Ukraine and the number of educational institutions that ensure the right of children to education in equal conditions are analyzed. The factors influencing the process of speech correction and the components of the methods of work of a speech therapist in the conditions of inclusive education have been identified. The author highlights the tasks, methods, principles of work of a speech therapist with children with speech impairments. The speech therapy technologies of work and techniques of the correctional teacher are illuminated. The relationship of the level of development of the child's speech with the level of other mental functions, and the direct influence of speech on the formation of the child's personality are analyzed. The interaction of a modern Ukrainian speech therapist with other specialists, in particular with a psychologist, is illuminated. The place and tasks of a speech therapist in complex correctional work, support and rehabilitation of a child have been identified. The use of physical exercises and the level of their influence on the physical and mental development of a child with SEP are analyzed.

Key words: speech correction, special educational needs, inclusive education, activities of a speech therapist.

УДК 376.37

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/51.1.21>

Лещій Н.П.,

доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації
Державного закладу
«Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Лук'янченко К.О.,

студентка II курсу магістратури медичного факультету
Державного закладу
«Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Освіта дітей із особливими потребами є одним із ключових напрямів для країни у галузі освіти. Побудова ефективної системи навчання є необхідною умовою для створення справді інклюзивного суспільства, де кожна дитина зможе відчувати себе унікальною та повноцінною. Основним викликом, що сьогодні стоїть перед державою, є необхідність забезпечити дітей можливістю реалізувати свій потенціал та стати частиною суспіль-

ства у майбутньому. В сучасних умовах розвитку концепції Нової української школи необхідним є впровадження новаторських методів інклюзивної освіти учнів з ООП, що передбачає формування нових вимог до компетенцій та особистості вчителів, які мають враховувати потреби окремих учнів в освітньому процесі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У сучасній науковій літературі, дослідженню сутності інклюзивного навчання присвячені праці

А. Колупаєва, О. Запорожця, Л. Виготського, О. Киричука, М. Ярмаченка та інших. У роботах авторів розкриті питання залучення дітей з ООП до навчання в звичайних навчальних закладах, проблеми реабілітації та поступової соціалізації. Процес корекції мовлення дітей з ООП окреслено у наукових працях Н. Сакович, Т. Грабенко, Т. Зінкевич-Євстигнєєвої, Н. Маковецької та інших.

Мета статті полягає у аналізі особливостей корекції мовлення дітей з ООП в умовах сучасної інклюзивної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Інклюзія – це соціальна модель ставлення до дітей з ООП, що є результатом зміни моделі нормалізації, яка передбачала залучення дитини до існуючої системи освіти, пристосування до неї.

На відміну від попередньої моделі мета інклюзії у створенні умов для особистісного розвитку дітей з особливими потребами, формування освітнього та розвивального середовища для їх зростання. Тобто в школі в інклюзивними класами не дитина підлаштовується під вимоги оточення, а система навчання змінюється заради дитини. Такий підхід виключає дискримінацію та забезпечує доступ до школи всім дітям.

Термін «діти з особливими потребами» було вперше широко використано в Саламанській декларації 1994 р. Тут подано його основне визначення «особливі потреби», що стосується дітей і підлітків, чиї потреби залежать від різної розумової чи фізичної недостатності або певних труднощів, які викликає навчання. Багато дітей мають труднощі в навчанні, відтак – спеціальні освітні потреби протягом свого навчання в школі [12].

Сучасна освіта дітей з ООП передбачає зміну існуючих принципів навчання. Аналіз наукової літератури і історичного досвіду дозволяє говорити про те, що радянська система навчання намагалася вирішувати проблему шляхом її обмеження і ігнорування. Тому термін «люди з особливими потребами» взагалі не вживалося, а замість нього використовувалось поняття «інвалід».

Сьогодні більшість розвинених країн світу підтримують концепцію інклюзивної освіти – даний вид навчання є офіційним у 75% держав. Але процес організації навчання залежить від соціально-економічних умов, освітніх і культурних традицій, тому різняться у різних країнах [7].

Таким чином, інклюзивна освіта – це процес комплексного забезпечення рівного доступу до якісного навчання через організацію діяльності в освітніх установах на основі застосування методів навчання, які є орієнтованими особистісно, з урахуванням індивідуальних особливостей учнів.

Автором виділено основні переваги інклюзивного навчання: вищий рівень соціальної взаємодії з однолітками (порівняно з дітьми, що перебувають у спеціальних школах); покращення комунікативних

навичок та соціальної компетентності; вища академічна успішність; соціальне прийняття дитини на іншому рівні; дружні зв'язки з однолітками.

Визначення шляхів і засобів організації інклюзивного навчання, що є актуальними, базується на основі відповідного навчально-методичного, нормативно-правового, кадрового, інформаційного та матеріально-технічного забезпечення [4, с. 287].

Інклюзивне навчання в Україні планомірно набирає обертів. У серпні 2018 року Уряд схвалив ряд рішень про заснування ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти. На сьогоднішній день, такі центри займаються навчанням та підвищенням кваліфікації педагогів. Крім цього, фахівці проводять аналітичну роботу, семінари та тренінги для громадськості.

Станом на початок 2022 року організація інклюзивного навчання в Україні регламентується рядом постанов КМУ, що відокремлюють інклюзивне навчання та підкреслюють його особливості.

МОН активно працює над створенням єдиної системи освіти осіб з ООП, що включає інклюзивне навчання та навчання в умовах спеціальних закладів освіти [13].

За інформацією Державної науково-дослідної установи «Інститут аналітики освіти» кількість учнів в інклюзивних класах за досліджуваний період зросла в 4,5 рази. При цьому, кількість інклюзивних класів зросла майже в п'ять разів, а асистентів у таких класах – майже у 7 разів – 2020 р.

Вагомим показником розвитку інклюзивної освіти в Україні є відкриття низки інклюзивно-ресурсних центрів, створених для реалізації права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на дошкільну та загальну середню освіту, особливо в професійно-технічних та інших навчальних закладах. Це є серйозним кроком для соціально орієнтованої держави у поступі до європейської інтеграції. Якщо у 2017 році не функціонував жоден з таких центрів, то у 2021 році загалом в регіонах їх нараховується 638 [6, с. 853-863]. Аналіз кількості учнів з ООП, що навчаються в інклюзивних класах протягом останніх років дав такі результати (рис. 1).

Основними досягненнями освітнього інклюзивного середовища можна назвати суттєве збільшення кількості людей з особливими потребами, які активно включені в суспільство та отримують послуги з адаптації, навчання, соціалізації, виховання та розвитку на благо суспільства.

Діти з ООП активно залучаються до різноманітних форм позакласної роботи, які дають їм можливість репрезентувати свої досягнення в різних видах діяльності й самореалізуватися (участь в виставках художніх виробів, оглядах художньої самодіяльності, змаганнях зі спорту, місцевих, всеукраїнських і міжнародних змаганнях параолімпійського руху тощо) [2, с. 10-14].

На сьогодні спеціальна освіта в Україні має розгалужену складну й диференційовану систему навчально-виховних (корекційних) закладів, навчально-виховних комплексів, реабілітаційних і медико-педагогічних центрів, спеціальних (корекційних) класів при середніх закладах освіти тощо. Розширення системи спеціальної освіти спрямоване на подальшу диференціацію і вдосконалення діючої мережі корекційних закладів, відкриття нових типів закладів, де надаватиметься комплексна підтримка і допомога дітям із особливими потребами, а також із залученням цих дітей в загальноосвітню школу» [3, с. 236-240].

Мовлення є одним з ключових чинників, який впливає на формування особистості дитини. Від того, наскільки розвиненою є ця сфера психіки залежить своєчасність набуття дитиною соціальних навичок, сформованість пізнавальних досягнень та психологічних якостей.

Процес формування промови в дітей певною мірою залежить від того, наскільки комплексно працюють різні системи організму, від особливостей будови органів мови, рівня розвитку психіки. Логопедична практика показує, що з кожним роком збільшується кількість дітей із дизартрією, стертою формою дизартрії, моторною, сенсорною алалією, заїканням, ринолалією.

Психологічні особливості дітей з вадами мовлення знаходяться у безпосередній залежності від клінічного діагнозу, якості та обсягу порушення, його причин. Зокрема, діти, вади мовлення яких обумовлені органічними ураженнями центральної нервової системи, є виснажливими, швидко втомлюючись передусім у розумових видах діяльності. Врахування цього фактора лежить в основі побудови індивідуальної програми та процесу навчання дитини, її додаткових занять з логопедами та батьками [5, с. 259-264].

Окрім системи загальних чинників, що наведені вище, логопеду, при аналізі мовних порушень, необхідно враховувати і особливості загального стану здоров'я дитини, слуху, зору і інтелекту, його рухової сфери, темпераменту, його конституцію.

Не всі діти з ООП зможуть навчатися в умовах звичайної школи. Є низка тяжких мовних порушень, які потребують навчання та лікування лише у межах корекційної установи (важка дизартрія, заїкуватість, алалія тощо). Але здебільшого в учнів зустрічаються порушення мовлення, які дозволяють навчатися разом з іншими дітьми за умови повноцінної логопедичної допомоги.

На сьогоднішній день, перед логопедами дедалі частіше постає питання їх роль у системі освіти, яка з кожним роком розвивається. Для сучасного спеціаліста недостатньо лише працювати за схемою відповідей на запити з боку педагогів навчальних закладів та батьків. Все частіше логопед виступає як «перший діагност» при огляді дітей а привертає увагу батьків до можливих проблем у її розвитку, які вони не помічають, або вважають незначними.

Методики корекції мовлення, що використовуються, залежать від діагнозу дитини. Логопедія перебуває на межі зіткнення медицини, педагогіки, психології та нейролінгвістики, і використовує найбільш ефективні методи та прийоми суміжних наук, планомірно адаптує їх до своїх потреб, що допомагає оптимізувати роботу вчителя-логопеда [9, с. 204-208].

Методика логопедичного впливу умовно поділяється на чотири групи:

- 1) організаційна методика, що складається з порівняльного, лонгitudинального, комплексних методів;
- 2) емпірична методика, що складається з обсерваційного (спостереження), експериментального, психодіагностичного, прасиметричних

Рис. 1. Кількість учнів спеціальних закладів загальної середньої освіти

Джерело: [8, с. 70-80]

прикладів аналізу діяльності, у тому числі мовної діяльності, біографічних методів;

3) кількісна методика (математико-статистичний аналіз) та якісний аналіз даних;

4) інтерпретаційна методика (дослідження зв'язків між досліджуваними явищами). Комплексна системна робота спрямована на створення механізмів мовної діяльності, формування мови як засобу комунікацій та розвитку психічної діяльності в цілому.

Окрім цього, при корекції мовлення вагомим є використання різноманітних логопедичних технологій, що включають нетрадиційні методи та прийоми, підтримує у дітей з різною мовленнєвою патологією пізнавальну активність, запобігає втомі дітей, підвищує ефективність логопедичної роботи в цілому.

До таких методів можна віднести: арт-терапевтичні технології; технології сенсорного навчання; сучасні технології логопедичного і пальцевого масажу; тілесно орієнтовані техніки; Су-Джок терапію [9, с. 204-208].

З урахуванням того, що корекція мовлення є комплексним процесом, вона має здійснюватися систематично разом із роботою логопеда, психолога. При цьому, саме логопед займає центральне місце у виправленні певних вад та роботі з дитиною.

При корекції мовленнєвих порушень дітей шкільного віку важливо:

- надати учням мотиваційну установку;
- провести корекцію звуковимови;
- розвивати фонематичний аналіз та синтез;
- застосовувати лексико-граматичні вправи;
- розвинути зв'язне мовлення, немовні процеси, дрібну моторику, рефлексивний аналіз.

Мовленнєва корекція повинна проводитися паралельно із заняттями психолога, на яких йде цілеспрямована робота з корекції психічних процесів: уваги, мислення, пам'яті, уяви, сприйняття.

Реалізація програм психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП передбачає використання спеціальних психолого-педагогічних прийомів та методик корекційних та реабілітаційних завдань, які спрямовано на пристосування до самостійного життя і праці, інтелектуальний розвиток. Процеси психолого-педагогічного супроводу напряму пов'язані з реабілітацією дітей з ООП [1].

Головною метою супроводу та реабілітації є налагодження зв'язку між дітьми з ООП і навколишнім середовищем, розвиток індивідуальності, особистості, компенсація психофізичних і соматичних порушень, формування психологічної готовності до саморозвитку й подальшого життя в суспільстві.

У сучасній українській логопедії основний акцент робиться на використанні у діагностичній та корекційно-розвивальній роботі психолінгвістичного підходу, що полягає у врахуванні загально-

функціональних і специфічних мовленнєвих механізмів, які у тісному взаємозв'язку дають змогу повноцінно оволодіти мовленням (Е. А. Данілавічюте, Ю. В. Рібцун, Є. Ф. Соботович, В. В. Тищенко, Л. І. Трофименко та ін.) [10, с. 258].

Для логопедичної роботи з дітьми з вадами мовлення використовуються такі методи, як: диференційований логопедичний масаж; мімічна гімнастика; артикуляційна гімнастика; міотерапія (комплекс вправ з використанням спеціальних апаратів-тренажерів і без них); комплекс пасивних вправ для розслаблення м'язів шиї; міодихальна гімнастика тощо.

Застосування фізичних вправ набирає популярності через те, що загальноприйняті традиційні психолого-педагогічні методи в багатьох випадках не дають очікуваного результату. Це пов'язано з тим, що у сучасній популяції дітей переважають системні порушення психофізичних функцій з великою кількістю мозаїчних, зовні різноспрямованих дефектів [11, с.60].

Висновки. Стан інклюзивної освіти в Україні на сьогоднішній день характеризується постійним розвитком та впровадженням нових методів роботи. Діти з різними освітніми потребами можуть інтегруватися у навчальний простір та здобувати освіту в інклюзивних класах в оточенні однолітків. В корекційній роботі з дітьми з ООП важливим є поєднання логопедичних методів та фізичних вправ, що дозволять розвивати дитину всебічно та комплексно.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ашембрєнер І.В. Організація корекційно-логопедичного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища. Чернівці, 2021. URL: https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3763/educ_2022_088.pdf?sequence=1&isAllowed=y(дата звернення 01.08.2022)
2. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. *Науково-педагогічний журнал Рідна школа*. Суми, 2011. № 3. 10-14 с.
3. Гевко І.В. Значення інноваційних технологій при здійсненні інклюзивної освіти. *Педагогічний альманах*. Херсон, 2018. № 37. 236-240 с.
4. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник / за ред. А.А. Колупаєвої. Київ : видавнична група «А.С.К.», 2012. 287 с.
5. Древняк Л. Комплексний підхід у вивченні проблеми порушень мовлення в дітей Proceedings of II International Scientific and Practical Conference Madrid, Spain. Madrid, 2021. 259-264с.
6. Дрозд Л.В., Пшенична Н.С., Ляска О.П. Інклюзивна освіта: реалії сьогодення та перспективи розвитку. *Перспективи та інновації науки*. Херсон, 2022. № 2. 853-863с.
7. Корольчук М. Що таке інклюзивна освіта? Learning.ua : веб-сайт. 2018. URL: <https://learning.ua/>

blog/201809/shcho-take-inkliuzyvna-osvita/ (дата звернення: 01.08.2022)

8. Крилошанська Л., Ундір В. Проблеми та перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні. *Ефективність державного управління*. Умань, 2021. № 66. 70-80 с.

9. Ольховська І.П. Використання інноваційних технологій в формуванні зв'язного мовлення у дітей із тяжкими порушеннями мовлення. *International scientific conference*. Кривий Ріг, 2021. № 12. 204-208 с.

10. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: програмно-методичний комплекс. Київ : «Кафедра», 2013. 258 с.

11. Романчук О.П. Практичне керівництво по саногенетичному моніторингу: методичні рекомендації Одеса : Букаєв В.В., 2014. 60с.

12. Саламанська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами, прийнята Всесвітньою конференцією щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами: доступ і якість, 7–10 червня 1994 р. Саламанка, Іспанія. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text (дата звернення 02.08.2022)

13. Про інклюзивне навчання: статистичні дані Міністерства освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani> (дата звернення 03.08.2022).